

**De Engelse jaren
1914-1919**

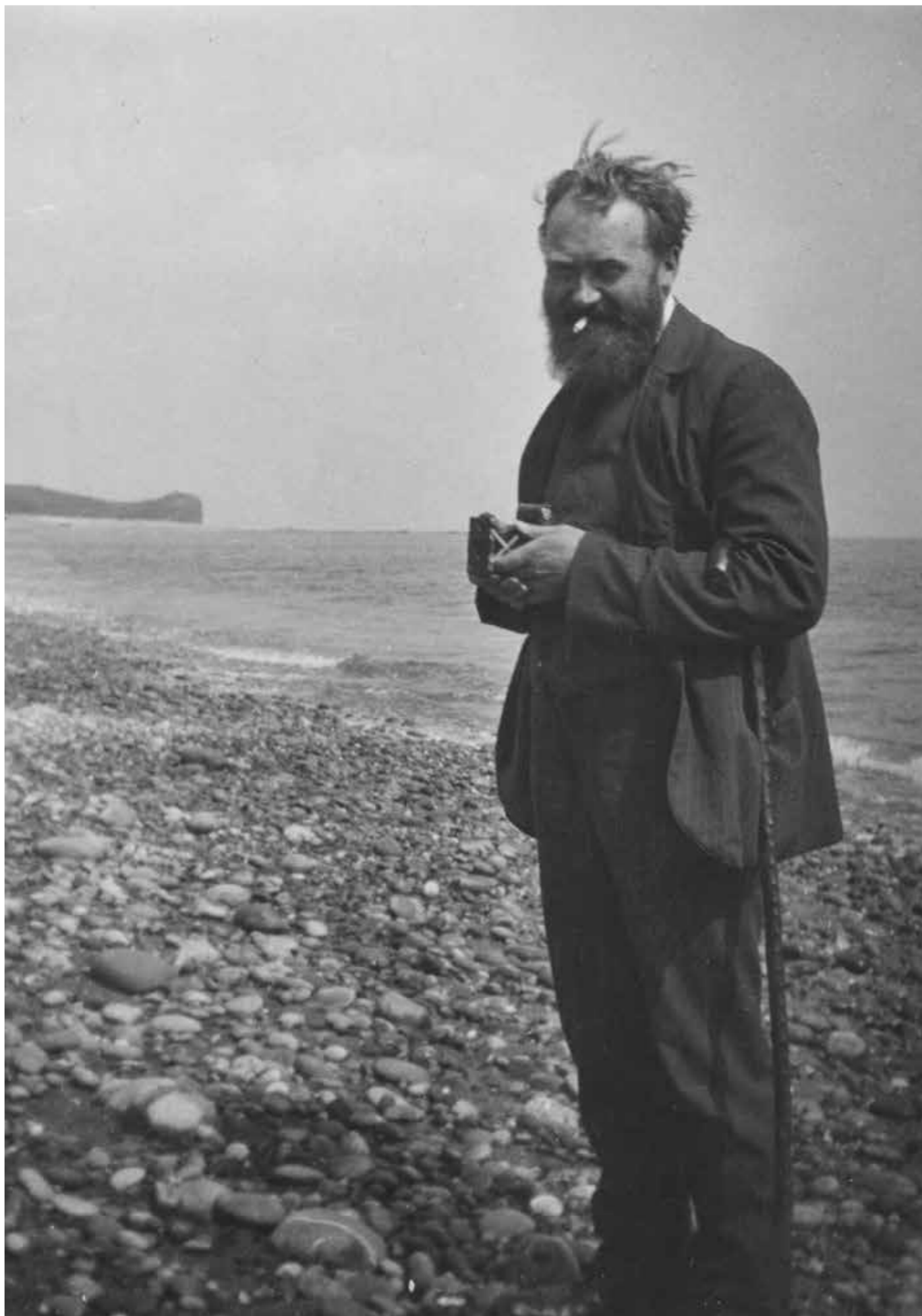

FIG. 1 Constant Permeke, 1917, Mu.ZEE-Permekemuseum

Constant Permeke

De Engelse jaren
1914-1919

permeke
museum

MER. Books

	TER INLEIDING
7	Wat bondgenootschap vermag BRUNO VERBERGT EN INNE GHEERAERT
13	Chronologie INNE GHEERAERT
19	‘Strong and undiluted’ Permekes jaren in Engeland, 1914-1919 RENÉ VERMEIR
41	Jaren van leed, veerkracht en artistieke bevrijding INNE GHEERAERT
67	Permekes Engelse ballingschap ‘A splendid isolation’ LUDO BEHEYDT
99	Jacob en Louise de Graaff Vroege verzamelaars van Permeke JAN CEULEERS
117	Lijst van de kunstwerken uit Constant Permekes Engelse periode INNE GHEERAERT EN RENÉ VERMEIR
124	BIBLIOGRAFIE

Wat bondgenootschap vermag

BRUNO VERBERGT EN INNE GHEERAERT

Je bent enkele dagen geleden 28 geworden. Je vrouw is zes maanden zwanger van jullie eerste kind. Het is intussen zes jaar geleden dat je van de academie kwam. Je bent schilder, dat is je roeping. Je kon hier en daar je werk al tonen, in salons met schilderijen van internationale kunstenaars waar je naar opkijkt. En dan – het zat er misschien al wat aan te komen – is het zover. Het is oorlog. Duitsland valt je land binnen, mensen slaan op de vlucht, de eerste verhalen van wat de bezetter doet met wie achterbleef, zijn verre van fraai. Jij woont in het westen van je land, maar je wordt opgeroepen en natuurlijk verdedig jij jouw land. Enkele weken later raak je in de frontlinie gewond door een granaatscherf. Groot-Brittannië, dat de invasie meteen zag als het overschrijden van een rode lijn, nam jou als oorlogs-vluchteling op. Je gewonde been moet misschien geamputeerd worden. Nog enkele helse weken later komt ook je intussen hoogzwangere vrouw in het vriendelijke buurland aan. Jullie zoon wordt geboren, omgeven door vluchtelingen.

Hoe Constant Permeke zich in de zomer en herfst van 1914 voelde, is wellicht te vergelijken met hoe een Oekraïense kunstenaar uit Lviv zich in februari 2022 bij de invasie door Rusland voelde. Dat wat ze onmogelijk achtten, gebeurde toch. Wat er met Permeke en zijn vrouw Marietje in 1914 gebeurde, kunnen we ons door die oorlog in Oekraïne helaas veel beter voorstellen dan tijdens de vele herdenkingen voor de Eerste Wereldoorlog in 2014–2018. De kunst van het leven is niet alleen hoop op beterschap, maar ook veerkracht. Zo goed mogelijk het lot in eigen handen nemen, dankbaar zijn voor nieuwe kansen wanneer die zich aandienen. Dat deden Constant Permeke en zijn jonge gezin. In Engeland verhuisden zij na een tijd naar het landelijke Wiltshire, net ten oosten van Bath, en later naar het lieflijke Devonshire. Ze trokken zich terug, weg van de stad, maar ook van andere kunstenaarskolonies. De schilder schilderde en gaandeweg veranderden zijn stijl, coloriet en taal. Afzondering biedt kansen voor herbronning en experiment.

Groot-Brittannië gaf aan veel Belgen die kansen. Dat was voor de Britten vanzelfsprekend: omdat de Duitsers de neutraliteit van België hadden geschonden – in de ochtend van 4 augustus 1914 vielen ze België binnen, terwijl hen nochtans verboden was het land te doorkruisen – verklaarden zij

CAT. 9 Constant Permeke, *Les Histories vraies* (fragment), ca. 1916, olieverf op doek, 77 x 102 cm, Museum de Fundatie, Zwolle en Heino/Wijhe

FIG. 12

FIG. 13

FIG. 17

FIG. 19

FIG. 15

FIG. 14

FIG. 18

FIG. 20

FIG. 16

FIG. 12
Marie Delaere met dochter Beatty, 1917,
Mu.ZEE-Permekemuseum

FIG. 13-14
Verblijfplaats gezin Permeke, Dunsters
cottage, Chardstock, 1916, PAWV –
archief Willy Van den Bussche

FIG. 15-16
Stephanie Buytaert, moeder van
Constant Permeke, met haar
schoondochter en kleinkinderen, 1917,
Mu.ZEE-Permekemuseum

FIG. 17
Marie Delaere met Beatty op het strand,
1917, Mu.ZEE-Permekemuseum

FIG. 18
Marie Delaere in zee, 1917,
Mu.ZEE-Permekemuseum

FIG. 19-20
Marie Delaere met kinderen op het strand,
1917, PAWV – archief Willy Van den Bussche

schrijven'.²⁵ Dit laat vermoeden dat hij in Engeland al meer werk van Permeke had gezien. Permeke kreeg in elk geval bezoek van verschillende vrienden-collega's. Chardstock mag dan wel vrij excentrisch gesitueerd zijn, op nauwelijks een paar kilometers afstand was er een station dat de regio via de London and South Western Railway verbond met Londen en Exeter. Daeye kwam langs, maar ook Gustave Van de Woestyne, die er minstens eenmaal is geweest, ter gelegenheid van de geboorte van Beatrice (Beatty) Permeke op 18 september 1916. Dat was zeker ook het geval voor Léon De Smet. In 1916 droeg Permeke hem een aquarel op van een kind dat in een zonnige tuin zijn eerste stappen zet, mogelijk was dat zijn zoon John.²⁶ De Smet schonk zijn Oostendse vriend op zijn beurt een aquarel waarop Marietje met een baby wordt afgebeeld, in gezelschap van een andere dame.²⁷ In een interview met het populaire weekblad *Het Rijk der Vrouw* uit 1957 vertelt Léon De Smet ook hoe hij Permeke toen zou hebben geholpen om in intellectuele Londense middens enkele van zijn expressionistische werken aan de man te brengen.²⁸ Of Jules De Bruycker (1870-1945), die de hele oorlog lang in Londen woonde, Permeke in Chardstock heeft ontmoet, is niet helemaal zeker, maar hij had wel twee aquarellen van Permeke uit 1915 in zijn persoonlijke collectie, waarvan één (*Moeder en kind*) met de opdracht 'Aan J. Debruycker, England 1915'.²⁹

En dan is er ook nog de briefwisseling die Permeke onderhield met onder meer de auteur André De Ridder (1888-1961), die hem informeerde over wat er op dat moment op artistiek vlak in Nederland gebeurde. De Ridder geloofde sterk in Gust De Smet (1877-1943) en Frits Van den Berghe (1883-1939). Om de in Nederland verblijvende kunstenaars en de eigentijdse kunst te promoten, richtte hij in 1916 in Amsterdam de vereniging Open Wegen op. De Ridder nodigde van bij het begin ook Permeke uit om tot de vereniging toe te treden.³⁰ Er zijn bijgevolg wel meerdere elementen die de stelling van Roger Avermaete kunnen nuanceren, met name dat Permeke, 'de eenzame', in Stanton en vervolgens in Chardstock 'in totale afzondering leeft' en 'niets afweet van wat er in de wereld gebeurt, behalve dan dat er oorlog woedt'.³¹ Ook bij de vele bespiegelingen over Permekes kunst die men wel vaker verbindt met deze vermeende eenzaamheid, hoort wellicht enig voorbehoud.

Aansluitend op Croydon kon Permeke met twee werken (landschappen) deelnemen aan de *Exposición de arte belga a beneficio de los artistas víctimas de la guerra* die Paul Lambotte eind 1916 in Madrid organiseerde.³² In de loop van 1916 lijkt Permeke zo een vastere plaats te hebben ingenomen in de actieve gemeenschap van Belgische kunstenaars in Groot-Brittannië.

FIG. 31 Saint Andrew's school in Chardstock, met het atelier van Constant Permeke onder het dak, 1916, PAWV – archief Willy Van den Bussche

CAT. 2, p. 31

FIG. 32 Marie Delaere (vrouw van Permeke) en dochter Beatty, 1917, Mu.ZEE-Permekemuseum

FIG. 33 Constant Permeke, *De drie generaties*, 1915, huidige verz. onbekend

CAT. 1 Constant Permeke, *Moederschap (vrouw uit Oostende)*, 1913, olieverf op doek, 74 x 55 cm, Boijmans Van Beuningen St 69

FIG. 34 Moeder Constant Permeke met Marie Delaere en kleinkinderen, 1917, Sidford, Mu.ZEE-Permekemuseum

In Chardstock deed ook de veelkleurigheid opnieuw haar intrede in Permekes werk. De landschappen die hij in 1916 en 1917 schilderde, waren aanvankelijk arcadisch aandoende, optimistische taferelen in een zacht coloriet, die geleidelijk aan evolueerden naar rusteloze, vrij abstracte werken die in lichterlaaie lijken te staan, en waar geel en rood domineren. Op de twee opeenvolgende tentoonstellingen in de Londense Dowdeswell Galleries in mei en juni van 1917 toonde hij een reeks grote werken op karton. De catalogi daarvan blijven tot nader order helaas onvindbaar, maar in een verslag over de eerste tentoonstelling, waar niet minder dan 174 werken werden getoond,³³ schreef Jean de Bosschère dat Permekes *Landschap met ruiter* voldoende was 'om hem tot een buitengewoon schilder te stempelen'. Er kan worden aangenomen dat het hier gaat over het werk dat in kleur staat afgedrukt op pagina 12 van Avermaetes *Permeke*, en dat na de oorlog deel zou gaan uitmaken van de kunstverzameling van de latere hoofdconservator van het Koninklijk Museum voor Schone Kunsten in Antwerpen, Arthur Cornette (1880-1945). In de tweede tentoonstelling viel De Bosschère vooral 'het heerlijk groen van Permeke' op. Bij gebrek aan een catalogus kan niet met zekerheid worden gezegd welk(e) werk(en) het hier betreft, maar de – inderdaad heerlijk groene – werken *Paysage anglais* en *Paysage du Devon* uit 1916-1917 komen hiervoor in aanmerking.³⁴

FIG. 37, p. 35

CAT. 6, p. 38
FIG. 38, p. 39

Een tentoongesteld doek – en het is toch geen klein werk – dat vreemd genoeg aan de aandacht van De Bosschère lijkt te zijn ontsnapt, is *De slachter*. De correspondent van de Londense *Weekly Dispatch*, Bernard B. Falk, merkte het wél op. In zijn bespreking van de tentoonstelling onderstreept hij hoe goed de Belgische kunstenaars in Groot-Brittannië erin geslaagd zijn zich aan de omstandigheden aan te passen, en 'ondanks het diepgewortelde conservatisme van het Engelse volk daar waar het gaat over artistieke idealen en voorkeuren', traag maar zeker aan erkenning hebben gewonnen. Jules De Bruyckers onthutsende oorlogstekeningen maakten grote indruk op Falk, maar het was vooral de 'remarkable art' van Constant Permeke die hem fascineerde, en dan met name *De slachter*. Het was zeker geen werk, aldus Falk, dat appelleerde aan de gemiddelde smaak van het publiek, maar de kunstliefhebbers 'who demand that their art, like their whisky, shall be strong and undiluted, will welcome the canvas'. Falk vond het het meest originele werk dat er te zien was en 'certainly the pièce de résistance of the exhibition'.³⁵

Dat in de Dowdeswell Galleries een doek als *De slachter* werd getoond, geeft aan dat de Belgische tentoonstellingen toch niet bewust conservatief werden ingevuld, zoals in de literatuur weleens wordt gesuggereerd.³⁶ Er werd getoond wat beschikbaar was, vooroorlogs werk en werk dat in het Verenigd Koninkrijk tot stand was gekomen, ongeacht de

artistieke oriëntatie van de kunstenaar. Dat maakte inderdaad dat niet alles wat op de tentoonstellingen te zien was, even geïnspireerd of van hoogstaand niveau was. Maar het kwam erop aan de kunst van het bezette België aan het Britse publiek te tonen en Belgische kunstenaars een forum te geven, en er was zeker ook plaats voor vernieuwende inzichten. Permekes *De slachter* was wellicht een van de meest opmerkelijke werken die Belgische kunstenaars tijdens de Eerste Wereldoorlog in Groot-Brittannië hebben gecreëerd.

Of Permeke later in 1917 of in 1918 heeft geëxposeerd, kan gezien het ontbreken van enkele catalogi niet met zekerheid worden gesteld. In april 1918 betreurt Paul Lambotte in een artikel in *The Connoisseur* in elk geval dat van sommige Belgische kunstenaars 'whose personality and talent are extremely interesting', waaronder Jenny Montigny (1875-1937) en Constant Permeke, te weinig op tentoonstellingen te zien is om een goed beeld te krijgen van de evolutie van hun werk in de voorbije drie jaar.³⁷ Maar het staat wel vast dat Constant Permeke in april en mei van 1918 enige tijd in Londen is geweest.³⁸

SIDMOUTH EN SIDFORD

Eind 1917 verhuisde het gezin Permeke naar het kuststadje Sidmouth, nog steeds langs dezelfde spoorlijn die het zuidwesten van Engeland met de hoofdstad verbindt. Marietje Permeke had er in 1916 en 1917 al enkele keren verbleven, op haar eentje en misschien om er de kost te verdienen, want vanaf januari 1916 werd Constant niet meer beschouwd als in actieve dienst en was zijn maandelijkse soldij van 75 frank gereduceerd tot wachtgeld van 50 frank.

Al in mei 1918 ruilde het gezin de kleine rijwoning in New Town, Sidmouth, voor een verblijf in de Comus Villas in het aangrenzende dorp Sidford. Permeke gaf dit nieuwe onderkomen de naam Den Braekel, wat ook de naam was van het huis in Sint-Martens-Latem waarin hij voor de oorlog had gewoond.³⁹ In augustus werd hij definitief gedemobiliseerd. Later zou hij voor de verwondingen die hij in 1914 had opgelopen een invaliditeit van 15 procent met bijbehorend pensioen toegekend krijgen.⁴⁰

Permeke bleef schilderen, maar zijn productie lijkt in 1918 minder omvangrijk te zijn dan in Chardstock. Misschien is het ontbreken van een atelier hiervoor een verklaring. Uit deze periode zijn vooral enkele vlammende zomerslandschappen bekend, waaronder werken die hij maakte voor opdrachtgevers die hij via Jacob de Graaff had leren kennen.⁴¹ Het najaar van 1918 was echter een bewogen tijd. Op 20 oktober werd in het gezin een derde kind geboren (Paul) en op 11 november zwegen eindelijk de wapens. Permeke ontsnapte niet aan de Spaanse griep, er werd zelfs gevreesd voor zijn leven, maar eind januari 1919 was het ergste achter de rug.⁴² Op 2 april 1919 keerden de Permekes aan boord van een Russisch vrachtschip naar Oostende terug.⁴³

FIG. 35 Sidmouth, graafschap Devon

- 1 De auteur dankt dr. Christophe Declercq voor het nalezen van deze bijdrage en voor de aanvullingen en opmerkingen.
- 2 Militair dossier Constant Permeke, Koninklijk Museum van het Leger en de Krijgsgeschiedenis Brussel [KMLKB], Mil. Nr 102.53926 – Bestand 6304091. Algemeen Rijksarchief Brussel, Central Register of Belgian War Refugees [AGR, CR], 527.
- 3 Creswick 1915, p. 17–22.
- 4 Avermaete 1970, p. 70.
- 5 In november 1914 waren zowat 320.000 Belgen naar het neutrale Nederland gevlucht, maar meer dan 200.000 landgenoten keerden de maanden nadien naar huis terug. Veruit het grootste aantal vluchtelingen bevond zich in Frankrijk, waar eind 1918 nog steeds zo'n 325.000 Belgen verbleven. Vanaf 1915 en tot het einde van de oorlog telde het Verenigd Koninkrijk ongeveer 200.000 Belgische vluchtelingen. Cijfergegevens in Amara 2008, p. 81, 161, 243, 249.
- 6 Vermeir 2022, p. 55–59.
- 7 Kerremans 1989, p. 33–35.
- 8 De Visscher-D'Haeye 1989, p. 27–28.
- 9 Verdickt 2002, p. 74–78.
- 10 De Smet 2009, p. 339.
- 11 Londen 1915.
- 12 Van den Bussche 1986, p. 20–21; en KMLKB, Mil. Nr 102.53926 – Bestand 6304091, en AGR, CR, 527 (Certificate of Registration Constantinus Permeke, 23 december 1914).
- 13 Kingston upon Thames 1915.
- 14 Lambotte 1916b, p. 199–204; Cardiff 1915, p. 7; Brighton 1915; Oxford 1915.
- 15 Vermeir 2022, p. 55; Verdickt 2002, p. 59.
- 16 Londen 1917a; Londen 1917b.
- 17 Zie recent nog Jan Ceuleers, in: Ceuleers 2024, p. 9.
- 18 KMLKB, Mil. Nr 102.53926 – Bestand 6304091.
- 19 Van den Bussche 1986, p. 23.
- 20 AGR, CR, 527.
- 21 *The Artist's Cottage*, veiling Christie's in Amsterdam, 28 mei 2002, lot 211. Portret van Jos Van Wassenhove, veiling Christie's in Amsterdam, 3 juni 2003, lot 294.
- 22 Zo blijkt ook uit een foto bewaard in het Permekemuseum in Jabbeke (ref. 1917_03).
- 23 *Croydon Times*, 25 oktober 1916, p. 5.
- 24 Kraayenga 2002, p. 23; Avermaete 1970, p. 87.
- 25 De Bosschère 1917b, p. 33–34; Willy Van den Bussche (1986, p. 23) identificeert *Les Histoires vraies* met de in de catalogus van Croydon vermelde werken *Paysage, soir* (nr. 70) of *Soir* (nr. 104). Dat het doek in Croydon onder een andere (eveneens door de kunstenaar gegeven) titel werd tentoongesteld is aannemelijk, maar wellicht gaat het eerder over het door De Bosschère bekritiseerde werk *Invalide* (nr. 72).
- 26 *Landschap met bomen en kleine jongen*, Veiling Vanderkindere (Brussel), 23 mei 2023, lot 61.
- 27 Van den Bussche 1986, p. 24.
- 28 Bosschaert 1989, p. 48.
- 29 *Huisje in Stanton St. Bernard, Wiltshire* (private verzameling) en *Moeder en kind* (private verzameling).
- 30 De Ridder 1946, p. 418–419.
- 31 Avermaete 1970, p. 72.
- 32 Madrid 1916a, p. 3; Madrid 1916b.
- 33 *The Westminster Gazette*, 5 mei 1917, p. 5. De opbrengsten van deze verkooptentoonstelling werden verdeeld onder de exposanten en het Britse Rode Kruis.
- 34 De Bosschère 1917b, p. 131.
- 35 Falk 1917, p. 5.
- 36 Verdickt 2002, p. 57.
- 37 Lambotte 1918, p. 187.
- 38 AGR, CR, 527.
- 39 Van den Bussche 1986, p. 28.
- 40 KMLKB, Mil. Nr 102.53926 – Bestand 6304091.
- 41 Constant Permeke aan Jacob de Graaff, 5 november 1918, KMSKB, Archief voor Hedendaagse Kunst (AHK), num. 40.169.
- 42 'Ik kom juist uit eene doodelijke ziekte – en het doet me merkkelijk genoeg U te mogen melden dat het mij v[oor] den oogenblik den moed wat teruggeeft en op de genezing laat aandenken.' Constant Permeke aan Jacob de Graaff, 26 januari 1919 (AHK, num. 40.170).
- 43 Avermaete 1970, p. 87.

CAT. 2 Constant Permeke, *Moeder en kind*, 1915, aquarel en inkt op papier, 22 × 13 cm, private verzameling

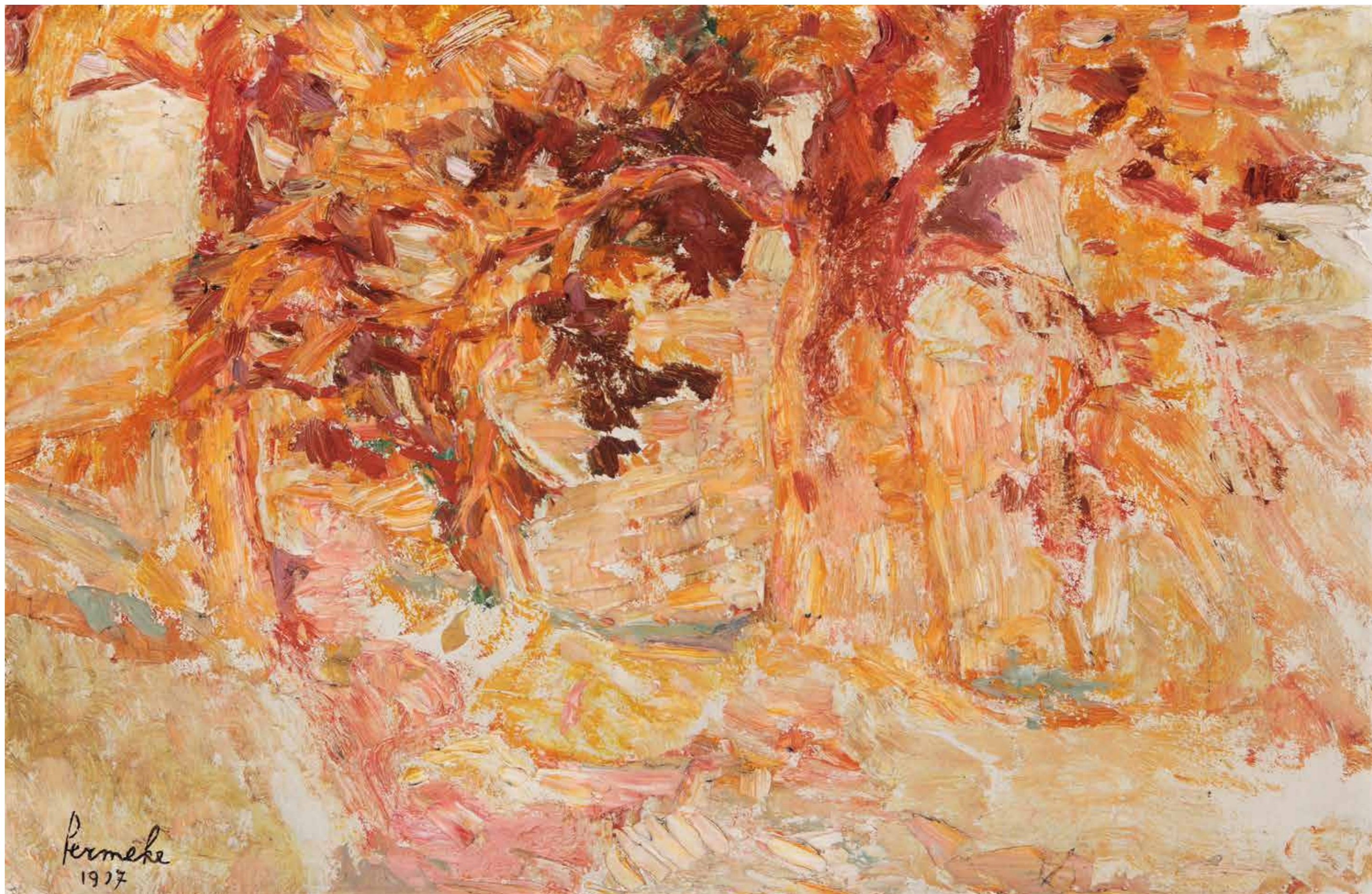
FIG. 36 Constant Permeke, *[Stanton St. Bernard]*, 1915, aquarel op papier, huidige verz. onbekend

FIG. 37 Constant Permeke, *Landschap met ruiter*, 1916–1917, huidige verz. onbekend

CAT. 5 Constant Permeke, *De slachter*, 1916, olieverf op doek, 116 × 147 cm, Museum van Elsene, collectie Vlaamse Gemeenschap

CAT. 20 Constant Permeke, *Bomen in de zon, Devonshire*, 1917, olieverf op paneel, 31 × 47 cm, private verzameling

CAT. 21 Constant Permeke, *Zicht op Devonshire*, 1917, olieverf op triplex, 45,5 × 31 cm, private verzameling

CAT. 22 Constant Permeke, *Landschap in Devonshire*, 1917, olieverf op paneel, 41,5 × 55 cm, Mu.ZEE-Permekemuseum inv. K002034, collectie Vlaamse Gemeenschap

Jacob en Louise de Graaff

Vroege verzamelaars van Permeke

JAN CEULEERS

Op 23 april 1919 schreef Gustave van de Woestyne vanuit de badstad Littlehampton in West Sussex aan zijn broer Karel, die de oorlog in België had doorgebracht, over het echtpaar De Graaff:

Ik heb hier, in Londen, mijnen eed moeten doen, bij zeer goede vrienden van mij, Hollandschen heer en dame, dat ik iedere trimester naar Londen zou komen voor enkele dagen. En belofte maakt schuld. Men heeft mij ook gevraagd U te verzoeken en dringend te zeggen dat gij kennis moet gaan maken met hun. Het zijn de beste menschen van gansch de Wereld. Ze wonen in een prachtig huis, met prachtige schoonen tuin. Hebben 2 auto's, 't geen ook niet te versmaden is, en zijn liefhebbers van museums en mooie concerten. Als er iets moois te zien of te hooren is in Londen zijn zij erbij, en 'k mag U verzekeren dat er veel te zien en te hooren is, en wij zouden dan natuurlijk genoodzaakt zijn mee te gaan met hun, per auto met nen deftigen goed chauffeur, die gedurende 4 jaar gevochten heeft tegen de Moffen. Enfin gij zoudt er U heel goed 't huis voelen en er U goed amuseren.¹

Van de Woestyne was een van de Belgische kunstenaars die tijdens de oorlog op de aankopen en de rijkelijke steun van het echtpaar De Graaff hadden kunnen rekenen.² Zijn brief geeft een goede indruk van hun sociale status en hun belangstelling voor kunst. Jacob de Graaff (1873-1947), zoon van een vermogende familie uit Rotterdam, trouwde in augustus 1899 in Den Haag met Louise Bachiene (1870-1963), die geboren was op Java. Kort na hun huwelijk vertrok het echtpaar naar Londen, waar hij De Graaff & Baker mee oprichtte, een firma die in levensmiddelen handelde en ook een vestiging in Sydney had. Na een tijd gingen de zaken zo goed dat het koppel naar een grote villa in Highgate verhuisde, een rijke buitenwijk in Noord-Londen. Louise had Jacob leren kennen via zijn zus Marie de Graaff (1871-1961), met wie ze samen de tekenopleiding aan de Haagse kunstacademie had gevolgd. Louise maakte illustraties en ontwierp boekbanden; samen met Marie, die batikster was, maakte ze onder meer paneelversieringen voor de *Nationale Tentoonstelling van Vrouwenarbeid* in 1898.³ Dat Jacob en Louise veel actiever kunst gingen verzamelen

FIG. 52 Constant Permeke, *Les Histoires vraies*, met op de voorgrond *Dance IV* (1955) van Lynn Chadwick, in Bouwhuis, bijgebouw van kasteel Het Nijenhuis, geopend als tentoonstellingsruimte op 23 juni 1969. Archief inv. Nr. 16, Museum de Fundatie, Zwolle en Heino/Wijhe

Lijst van de kunstwerken uit Constant Permekes Engelse periode

INNE GHEERAERT EN RENÉ VERMEIR

Constant Permeke gaf zijn kunstwerken meestal geen titel, waardoor eigenaars, veilinghuizen, galeries en auteurs er later zelf een titel aan gaven. Het feit dat deze kunstwerken op die manier vaak verschillende titels kregen, maakt het niet eenvoudig om ze te identificeren. Het hiernavolgende overzicht van Permekes werk uit zijn Engelse periode werd opgesteld op basis van museumcollecties, private verzamelingen, boekpublicaties, tentoonstellings- en veilingcatalogi. Voor elk werk werd telkens de oorspronkelijke titel weerhouden of, indien die niet bekend is, de oudst gekende vermelding.

Constant Permekes verblijfplaatsen in England

FIG. 27, p. 22
Grand'mère, 1915
Aquarel op papier

Tentoongesteld op de *Belgian Exhibition of Modern Art* in Kingston upon Thames, 15–27 maart 1915, cat. nr. 56 *Grand'mère*
Gesigneerd onderaan links
Huidige verz. onbekend
(gepubliceerd in Willy Van den Bussche 1986, p. 23 *Couturière*)

FIG. 28, p. 22
Femme et enfant, 1915
Aquarel op papier

Tentoongesteld op de *Belgian Exhibition of Modern Art* in Kingston upon Thames, 15–27 maart 1915, cat. nr. 55 *Femme et enfant*
Gesigneerd onderaan links
Huidige verz. onbekend
(gepubliceerd in Van den Bussche 1986, p. 23 *Grand-mère et enfant*)

FIG. 29, p. 23
Gedenkenis van mijn huizeke, 1915

Aquarel op papier, 35,5 × 25 cm
Gesigneerd, gedateerd (1915) en getiteld onderaan links
Huidige verz. onbekend
(veiling Christie's Amsterdam, 28 mei 2002, lot 210)

Winter – Hiver, 1916

Geen afbeelding

Werk tentoongesteld op de *Exhibition of Belgian art, painting and sculpture, for the benefit of the Croydon General Hospital* in Croydon, 21 oktober – 11 november 1916, cat.nr.105
Huidige verz. onbekend

Landschap in Chardstock, 1916

Aquarel op papier, 22 × 28 cm

Mu.ZEE, Oostende –
Permekemuseum, Jabbeke,
inv. onb0031

Lantarbeiders, 1916

Aquarel op papier, 30 × 35 cm

Gesigneerd en gedateerd (1916)
onderaan rechts
Huidige verz. onbekend (veiling
Campo & Campo Antwerpen,
19 oktober 1999 en 24 oktober 2000,
lot 235 en lot 224)

CAT. 12, p. 62

Landschap Devonshire, 1916

Aquarel en gouache/tempera
op papier, 53 × 74 cm

Gesigneerd, gedateerd en
gelokaliseerd (Chardstock
Devonshire 1916) onderaan rechts
Verzameling HUON & KAURI

Boom en twee populieren, 1916

Olieverf op doek, 45 × 35 cm

Gesigneerd onderaan rechts
Private verzameling

CAT. 5, p. 36–37

De slachter, 1916

Olieverf op doek, 116 × 147 cm

Gesigneerd en gedateerd (1916)
onderaan links
Museum van Elsene

CAT. 17, p. 85

Paysage d'Angleterre, 1916–1917

Olieverf op paneel, 63 × 75 cm

Gesigneerd onderaan links,
titel op verso
Galerie Oscar De Vos,
Sint-Martens-Latem

FIG. 37, p. 35

Landschap met ruiter, 1916–1917

Techniek en afmetingen
onbekend

Gesigneerd onderaan rechts
Huidige verz. onbekend (voormalige
verzameling Arthur Cornette,
Antwerpen – gepubliceerd in
Avermaete 1970 p. 12)

FIG. 38, p. 39

Paysage du Devon, 1916–1917

Gouache/tempera op karton,
65 × 77,5 cm

Gesigneerd onderaan rechts
Centre Pompidou, Parijs

CAT. 15, p. 65

Paysage d'Angleterre, 1916–1917

Olieverf op paneel, 62 × 74 cm

Gesigneerd onderaan links
Private verzameling

CAT. 14, p. 64

Landschap met boom, 1916–1917

Olieverf op doek, 79 × 90 cm

Gesigneerd onderaan links
Private verzameling

CAT. 9, p. 56–57

Les Histoires vraies, ca. 1916

Olieverf op doek, 77 × 102 cm

Gesigneerd onderaan rechts
Betreft mogelijk het werk tentoon-
gesteld op de *Exhibition of Belgian
art, painting and sculpture, for the
benefit of the Croydon General
Hospital* in Croydon, 21 oktober –
11 november 1916, cat. nr. 72 *Invalid
Museum de Fundatie, Zwolle en
Heino/Wijhe, inv. 0-2193*

FIG. 49, p. 84

De vreemdeling, 1916

Olieverf op doek, 173 × 180 cm

Gesigneerd, gedateerd en
gelokaliseerd (1916 Chardstock)
onderaan links
Koninklijke Musea voor Schone
Kunsten van België, Brussel,
inv. 4655

Landschap met bomen en kleine jongen, 1916

Olieverf op papier op paneel,
33,5 × 50,5 cm

Gesigneerd en gedateerd (1916)
onderaan rechts, met opdracht *Met
veel genegenheid aan Léon Smet*
Huidige verz. onbekend (veiling
Vanderkindere Brussel, 23 mei
2023, lot 61)

CAT. 13, p. 63

Landschap in Devonshire, 1916–1917

Aquarel en tempera/gouache
op karton, 62 × 74 cm

Gesigneerd onderaan rechts
Koninklijk Museum voor Schone
Kunsten Antwerpen, inv. 3118

FIG. 42, p. 51

De ciderdrinker, 1917

Olieverf op doek, 127 × 102 cm

Gesigneerd, gedateerd en
gelokaliseerd (1917 Chardstock)
Private verzameling, Zwitserland

CAT. 22, p. 93

Landschap in Devonshire, 1917

Olieverf op paneel, 41,5 × 55 cm

Gesigneerd onderaan links
Mu.ZEE, Oostende –
Permekemuseum, Jabbeke,
inv. K002034

CAT. 6, p. 38

Paysage anglais, 1917

Tempera op karton, 64 × 76 cm

Gesigneerd onderaan links
Museum van Elsene